

В. І. Труба,
к.ю.н., доцент,
декан економіко-правового факультету,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПОДІЛУ СПІЛЬНОГО МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

Режим майна подружжя за законодавством України заснований на ідеї спільної власності.

На сьогодні схема внутрішньосімейних майнових відносин між подружжям трансформувалась, що пов'язане передусім з розвитком права приватної власності, підприємництва тощо, а також з можливістю договірною регулювання майнових відносин між подружжям.

Кожен з подружжя робить свій внесок в спільну власність різними способами. Один з подружжя – майном, зокрема й грошима, внесок іншого, і це не завжди жінка, як було раніше, має вираз часто-густо у веденні домашнього господарства, вихованні дітей, тобто не виражається у грошовій формі, але є не менш реальним, ніж заробітки чоловіка.

СК України досить детально врегульовує майнові правовідносини між подружжям, вирішення спірних ситуацій щодо спільного майна подружжя. Однак питання пріоритету інтересів сім'ї та кожного з її членів при поділі майна, належного подружжю на праві спільної власності, яке використовується в підприємницькій діяльності, визначенні майнових часток, належних кожному власнику, неоднозначно тлумачиться на практиці. Найбільше проблем виникає при застосуванні сторонами спору і судами ст. 61 СК України, яка з моменту прийняття СК України двічі зазнавала кардинальних змін.

Частина 1 ст. 61 СК України (станом на 19.09.2012 р.), яка значних змін не зазнавала, визначає, що об'єктом права спільної сумісної власності подружжя може бути будь-яке майно, за винятком виключеного з цивільного обороту. Інші частини цієї статті дещо конкретизують об'єкти права спільної власності подружжя. Однак поза увагою вітчизняного законодавця залишилось питання щодо визначення права власності подружжя на частки, акції, паї юридичної особи. Такий стан правового регулювання справедливо критикувався І.В. Жилінковою, І.В. Спасибо-Фатеевою, іншими вченими та науковцями. З огляду на останні зміни в правовому полі країни, вважаємо дещо додати до цієї критики.

Відомо, що в багатьох країнах, зокрема й «ближнього зарубіжжя», питання належності подружжю прав на частки, акції, паї тощо юридичної особи достатньо врегульовано. Так, ст. 34 СК РФ відносить до спільної власності подружжя, нажитої під час шлюбу, зокрема, набуті за рахунок спільних доходів подружжя цінні папери, паї, вклади, частки в капіталі, внесені в кредитні установи або в інші комерційні організації, і будь-яке інше нажите подружжям в період шлюбу майно незалежно від того, на ім'я кого з подружжя воно придбано або на ім'я кого або ким із подружжя внесені грошові кошти.

Відсутність чіткої вказівки в законі на належність цінних паперів, паїв, вкладів, часток в складеному капіталі товариств породило багатоманітну судову практику. Предметом спору були цінні папери, частки (паї, долі) корпоративних юридичних осіб, а також корпоративні права. З огляду на це, Пленумом Верховного Суду України було прийнято Постанову № 11 від 21.12.2007 р. «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», метою якої було забезпечення правильного й однакового застосування законодавства, зокрема, щодо майнових прав подружжя. Однак цією Постановою було внесено ще більше сум'яття у вирішення справ даної категорії. У п. 26 Постанови дано

роз'яснення, що при вирішенні питання про поділ майна у вигляді акцій, частки (паю, долі) у фондах корпоративних господарських організацій судам слід виходити з того, що питання їх поділу вирішується залежно від виду юридичної особи, організаційно-правової форми її діяльності, характеру правовідносин подружжя з цим суб'єктом. Водночас у п. 29 Постанови з посиланням на ст. 57, 61 СК, ст. 52 ЦК зазначено, що майно приватного підприємства чи фізичної особи - підприємця не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а інший із подружжя має право тільки на частку одержаних доходів від цієї діяльності.

Неоднакова судова практика, а також порушення прав та інтересів людини змусили Конституційний Суд України поставити крапку в цьому питанні, прийнявши рішення. Так, 19 вересня 2012 р. Конституційним Судом України було прийнято рішення № 17-рп/2012 у справі № 1-8/2012 за конституційним зверненням приватного підприємства «КІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України. Цим рішенням

Згідно зі ст. 320 ЦК України одним із видів розпоряджання власністю є право власника використовувати своє майно для здійснення підприємницької діяльності, крім випадків, встановлених законом; законом можуть бути встановлені умови використання власником свого майна для здійснення підприємницької діяльності.

Однією з проблем визначення належності майна подружжю є віднесення підприємства ЦК України до об'єктів цивільних прав, а ГК України – до суб'єктів господарських правовідносин.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу в Україні можуть створюватися та діяти унітарні та корпоративні підприємства. Унітарними є підприємства, засновані, зокрема, на приватній власності засновника (ч. 3, 4 ст. 63 ГК України).

Вклад до статутного капіталу та виділене із спільної сумісної власності подружжя майно (кошти) передаються у власність приватного підприємства.

Відповідно до ст. 191 ЦК України підприємство є єдиним майновим комплексом, що використовується для здійснення підприємницької діяльності; до складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом; підприємство як єдиний майновий комплекс є нерухомістю; підприємство або його частина можуть бути об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів. Тобто зі змісту цієї статті вбачається, що стосовно підприємства як єдиного майнового комплексу або його частини можуть виникати цивільні права і обов'язки.

На думку Конституційного Суду України, приватне підприємство (або його частина), засноване одним із подружжя, – це окремий об'єкт права спільної сумісної власності подружжя, до якого входять усі види майна, у тому числі вклад до статутного капіталу та майно, виділене з їх спільної сумісної власності.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що статутний капітал та майно приватного підприємства, сформовані за рахунок спільної сумісної власності подружжя, є об'єктом їх спільної сумісної власності.

Зазначене рішення Конституційного Суду України є корисним, однак прийнятим з певним запізненням, оскільки багатьма рішеннями, прийнятими з огляду на славнозвісну постанову Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.2007 р. було порушено права не одного подружжя, які, можливо передбачити, оскаржуватимуться у Європейському суді з прав людини.